

Evelina Atminytė – Lietuvos istorijos instituto Etnologijos krypties doktorantė
Moksliniai interesai: švenčių, sovietmečio ir smulkiosios taikomosios grafikos darbų tyrimai
El. paštas: ewenila@gmail.com

Evelina Atminytė – PhD student of ethnology at Lithuanian Institute of History
Research interests: holiday customs, Soviet era, small applied graphics
E-mail: ewenila@gmail.com

Evelina Atminytė

Lietuvos istorijos instituto Etnologijos ir antropologijos skyrius

KALĖDINIAI IR NAUJAMEČIAI SVEIKINIMAI TARPUKARIO LIETUVOJE: VIZITAI IR VIZITINIŲ KORTELIŲ SIUNTIMAS

Anotacija

Straipsnyje keliamas tikslas pristatyti dvi tarpukario Lietuvos kalėdinio ir naujamečio sveikinimo formas – vizitus ir vizitinių kortelių siuntimą – ir nustatyti, kuo jie ypatingi, lyginant su kitais sveikinimo būdais. Pasitelkus struktūrinį ir analitinį metodus, išnagrinėti vizitams ir vizitinių atvirukų siuntimui keliami etiketo reikalavimai bei surinkti duomenys apie šių papročių atlikimą. Pagrindinis darbo šaltinis: tarpukario Lietuvos etiketo vadovėliai, periodinė spauda ir sveikinimui naudotos vizitines korteles. Tyrimas parodė, kad skirtingai negu kitos sveikinimo formos, vizitai ir vizitinių kortelių siuntimas turėjo rašytines etiketo taisykles. Šios taisyklės apibrėždavo ir sveikinimo tikslus – tai dėmesio ir pagarbos išraiška, draugysčių ir formalių ryšių kūrimas bei jų palaikymas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: vizitas, vizitinė kortelė, etiketas, sveikinimas, Kalėdos, Naujieji metai, tarpukario Lietuva.

Abstract

In this article, I examine the various ways Christmas and New Year greetings were expressed during a time of relatively modest technological diversity. The objective is to explore the array of greetings customs prevalent in interwar Lithuania, focusing on two specific practices: New Year visits, and the exchange of visiting cards. This study sheds a light on the subject by examining visiting cards preserved in archives, publications on etiquette, and interwar Lithuanian periodicals. **KEY WORDS:** visit, visiting card, etiquette, holiday greetings, Christmas, New Year, interwar Lithuania.

I v a d a s

XXI a. Kalėdų bei Naujųjų metų švenčių proga sveikinama įvairiais būdais: susitikus, skambinant, siunčiant pranešimus pokalbių programėlėse. Tačiau sveikinimas šventės proga nėra naujas paprotys. Sveikinimo forma sąlygota medijų pokyčio, bet pats sveikinimas, kaip apeiginė šventės dalis, turi ilgesnę istoriją. Kyla klausimas, kokias formas toks sveikinimas buvo įgavęs, kai nebuvo technologijų įvairovės: kaip buvo sveikinama tarpukario Lietuvoje?

Nagrinėjant kalėdinius ir naujamečius tarpukario sveikinimus galima pasitelkti skirtingas kategorizacijas. Šiame straipsnyje sveikinimai skirstomi remiantis Johno Thompsono pristatytomis *sąveikos* kategorijomis, kurios susijusios su trimis (modernioms visuomenėms būdingais) komunikacijos būdais (Tomlinson 2002, 165, cituojama iš: Thompson 1995, 82–87). (1) „*Akis į akį*“ *sąveika* „nurodo tiesioginį bendravimą būnant drauge“ (ten pat). Tai dialoginė sąveika, kai bendravimas vyksta dviem kryptimis, o jai vykti gali būti pasitelkiama verbalinė ir neverbalinė kalba; (2) *Tarpininkaujamosios sąveikos* kategorija nusako bendravimo būdą laiškais, telegrafu, telefonu ir panašiai. Ši sąveika taip pat yra dialoginė, bet jai vykti „reikalingas techninis tarpininkas, <...> suteikiantis galimybę bendrauti nutolusiems erdvėje ir laike asmenims“ (ten pat). (3) *Tarpininkaujamoji kvazisąveika* „nusako žiniasklaidos (knygų, laikraščių, radijo, televizijos) komunikaciją“ (ten pat). Nuo dviejų pirmųjų kategorijų ji skiriasi tuo, kad šio pobūdžio komunikacija yra monologinė (t. y. vienos krypties), „nukreipta ne į konkrečius atpažįstamus asmenis, o yra pateikiama neapibrėžtam skaičiui galimų recipientų“ (ten pat, 166).

Pasitelkus pristatytus *sąveikos* tipus, galima išskirti tris tarpukario Lietuvos kalėdinių ir naujamečių sveikinimų kategorijas (1 pav.). (1) *Sveikinimas „akis į akį“* sakomas sveikinimo dalyviams esant šalia, vienoje fizinėje erdvėje (t. y. „akis į akį“). Jis gali būti skirstomas pagal sveikinimo adresanto tipą: sveikinimas prisiėmus kito vaidmenį ir individualizuotas, sveikinant savo vardu. (2) *Tarpininkaujamas sveikinimas* vyksta tada, kai jo dalyvius skiria fizinis atstumas. Šiam sveikinimui vykti būtina tam tikra tarpininkaujanti medija. (3) *Tarpininkaujamosios kvazisąveikos* sąlygomis vykstančiam sveikinimui būdinga tai, kad jis yra komunikuojamas žiniasklaidos. Taip sveikinama organizacijų, įmonių, įstaigų ar valstybės vardu.

Straipsnyje keliamas *tikslas* aptarti dvi tarpukario Lietuvos kalėdinių ir naujamečių sveikinimų formas – vizitus ir vizitinių kortelių siuntimą – bei nustatyti, kuo jie ypatingi lyginant su kitais sveikinimo būdais. *Objektas*: kalėdiniai bei naujamečiai vizitai ir vizitinių kortelių siuntimas tarpukario Lietuvoje. Tyrimui atlikti keliami *uždaviniai*:

1. Pristatyti analizei naudotus literatūros šaltinius ir materialius objektus – vizitines korteles.
2. Išnagrinėti vizitų ir vizitinių kortelių siuntimo aplinkybes, sveikinimo dalyvius ir turinį, aptarti jiems keliamus reikalavimus bei faktinį papročių atlikimą.
3. Nustatyti, kuo vizitai ir vizitinių kortelių siuntimas skiriasi nuo kitų sveikinimo formų.

Metodologija ir literatūros apžvalga

Vizitus ir vizitinių kortelių siuntimą nagrinėjančių tyrimų Lietuvoje nėra daug. Apie naujamečius (ir kitus) vizitus užsimena etnologė Dalia Senvaitytė, nagrinėjusi kalendorinių švenčių diskursą tarpukario spaudoje (Senvaitytė 2013, 115–138). Velykiniai vizitai taip pat aptariami kultūros spaudoje (Jančys 2019). Vizitinių kortelių siuntimą Kalėdų proga pamini Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus vyresnysis redaktorius

I Sveikinimas „akis į akį“

1. Sveikinimas prisiėmus kito vaidmenį
 - Tarpušvenčio kalėdojimo ir persirengėlių vaikštynių metu sakomas sveikinimas
 - Kalėdų ir Naujųjų metų personažo sveikinimai
2. Individualizuotas sveikinimas
 - Sveikinimas Kalėdų proga
 - Sveikinimas Naujųjų metų proga
 - Kalėdiniai ir naujamečiai vizitai

II Tarpininkaujamas sveikinimas

- Atvirukas
- Laiškas
- Telegrama
- Vizitinė kortelė

III Sveikinimas esant tarpininkaujamajai kvazisąveikai

- Periodinė spauda
- Radijas

Vytautas Smilgevičius (Kajėnas 2023). Tačiau išsamesnių šią temą nagrinėjančių tyrimų nėra atlikta. Šiuo straipsniu siekiama užpildyti šią spragą. Tyrimui atlikti pasitelkti analitiniai ir struktūriniai metodai. Nagrinėjami kalėdiniais bei naujamečiams vizitams ir vizitinių atvirukų siuntimui keliami rašytiniai etiketo ir mandagumo reikalavimai bei faktinis šių papročių atlikimas.

Etiketo ir mandagumo reikalavimai vizitams ir vizitinių kortelių siuntimui. Darbo metu remtasi tarpukario Lietuvos leidiniais, kuriuose teikiamos vizitų ir vizitinių kortelių siuntimo rekomendacijos¹. Jų auditorija neretai nusakoma įvaduose. Pavyzdžiui, 1925 m. „Būk mandagus“ pratarinėje rašoma, kad šis leidinys „padės mūsų inteligentams ne vienu atveju susiorientuoti, užkūš šiek tiek tos srities spragą ir patarnaus mūsų visuomenei. Ras jame savo gyvenimui pritaikomų kiek žinių ir moksleiviai, ir valdininkai, ir auklėtojai mokytojai, ir šiaip jau įvairios padėties žmonės“ (Davainis 1925, be pag.). Panaši auditorija minima ir kituose etiketo vadovėliuose.

Neretai aprašoma ir leidinio atsiradimo priežastis, jo poreikis. Pirma, akcentuojama etiketo ir mandagumo svarba. Pažymima, kad „mandagumo supratimas – civilizuotų tautų padarinys“ (Davainis 1925, be pag.). Laikui bėgant mandagumo taisyklės nusistovėjo, todėl „dabar niekas, kas nori turėti civilizuotoje visuomenėje tam tikrą vietą, negali nuo jų išsisukti“ (ten pat). Antra, atkreipiamas dėmesys į tai, kad Lietuvos visuomenėje vis dar trūksta šių papročių išmanymo, akcentuojama lietuvių atsakomybė patiems ugdyti etiketo ir mandagumo tradiciją nepriklausomoje Lietuvoje (Ščensnolevičius 1922, be pag.). Galiausiai pabrėžiama, kad Lietuvoje trūksta tokio pobūdžio tekstų. Vieno iš pirmųjų nepriklausomoje Lietuvoje išleistų etiketo vadovėlių „Padorumas ir mandagumas“ (1922) autorius rašo: „Kitataučių literatūra turi specialių vadovėlių, bet tais vadovėliais mes negalime naudotis, pirmiausia, kad jie atspausdinti svetima kalba, ir dėl to, kad jų turinys ne visai atitinka mūsų gyvenimui. Supratimas būtino ir skubaus reikalo turėti ir mums panašų vadovėlį ir buvo man pagrindu parūpinti šį leidinį“ (ten pat). Vėliau publikuotuose leidiniuose norima pateikti daugiau informacijos mandagaus elgesio tema, nes ankstesni tekstai „viena, <...> per daug striuki ir paviršutiniai, antra, skiriami per daug primityviems reikalavimams patenkinti“ (Kamantauskas 1935, 5).

Tyrimo metu taip pat išnagrinėti tarpukario Lietuvoje leisti laiškų rašymo vadovėliai². Juos tyrusi Regina Laukaitytė teigia, kad „vadovėliais siekta prusinti liaudį, paaiškinti esminius asmeninių laiškų ir dokumentų rašymo principus“

¹ Tyrimo metu remtasi: (1) Skruodys 1921; (2) Ščensnolevičius 1922; (3) Davainis 1925; (4) Blažys 1926; (5) Kamantauskas 1935.

² Peržiūrėti leidiniai: (1) Jakavičius 1913; (2) Rankvedis laiškams rašyti 1920; (3) Bajoras 1921; (4) Naminis advokatas ir laiškų rašytojas 1927; (5) Vadovėlis laiškams rašyti 1928; (6) Jakavičius 1929; (7) Rakūnas 1931; (8) Pilnas laiškams vadovėlis 1932; (9) Laiškams ir prašymams rašyti vadovėlis 1937.

(Laukaitytė 2017, 177). Laiškų rašymo vadovėliai teikė praktinės naudos neišsilavinusiems ir savo raštingumu nepasitikintiems žmonėms (ten pat, 173). Leidiniuose susitelkiama į įvairios paskirties asmeninių laiškų, prašymų, rekomendacijų ir dokumentų rašymo pavyzdžius (Čepaitienė 2005, 163), kartais įtraukiama priedų apie spalvų, gėlių, daugtaškių ir kitų simbolių reikšmes (Laukaitytė 2017, 172). Tyrimo metu buvo siekiama rasti ir kalėdinės bei naujametės vizitinės kortelės užrašymo rekomendacijų.

Papročių atlikimo pėdsakai: periodinė spauda ir vizitinės kortelės. Straipsniui parengti analizuota tarpukario Lietuvos periodinė spauda. Siekiant rasti tyrimo objektą tematizuojančios informacijos, nagrinėjami 1918–1939 m. gruodžio ir sausio mėnesių numeriai³. Taip pat pasitelkta rašytiniam sveikinimui naudotus materialius objektus – vizitines korteles, kuriomis sveikinta Kalėdų ir / arba Naujųjų metų proga⁴. Analizuotos vizitinės kortelės, saugomos Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (toliau – LNB) kai kurių žinomų tarpukario Lietuvos asmenybių bylose (politinių, visuomenės ir kultūros veikėjų⁵) (32 vnt.) bei kortelės, kurių suskaitmenintos kopijos rastos Lietuvos integracijoje muziejų informacinėje sistemoje (toliau – LIMIS) pagal raktažodį „vizitinė kortelė“ (51 vnt.)⁶. Daugiau nei ketvirtadalis LIMIS atrinktų vizitinių kortelių siūsta Gabrielei Petkevičaitėi-Bitei, daugiau nei dešimtadalis – Vladiui Putvinskiui ir jo šeimai. Esama nemažai pavienių adresatų (mokytojai, vadovaujančias pareigas ėję valstybinių institucijų tarnautojai). Tačiau beveik pusės kortelių gavėjai nėra žinomi. Bendra vizitinių kortelių imtis – 83 vnt. Visos kortelės datuojamos 1918–1939 m.

³ Peržiūrėti periodiniai leidiniai: „Jaunimo draugas“ (leistas 1926–1937), „Jaunimas“ (1921–1936), „Laisvė“ (1920–1923), „Lietuva“ (1919–1928), „Lietuvos aidas“ (1917–1918, 1928–1940), „Lietuvos žinios“ (1909–1915, 1922–1940), „Moteris“ (1920–1940), „Naujoji vaidilutė“ (1921–1940), „Pavasaris“ (1912–1940), „Rytas“ (1923–1936), „Trimitas“ (1920–1940).

⁴ Kortelės, priklausančios ne atskiriems individams, o tam tikrai įstaigai arba organizacijai (pvz., kariniam padaliniiui, bankui, ligoninei ar kita), nebuvo įtraukiamos. Tokių kortelių formatas (neretai didesnis, sulankstomas), iš anksto atspausdintas sveikinimo žodis ir teksto išdėstymas averse leidžia jas priskirti sveikinimo atvirukams, o ne vizitinėms kortelėms.

⁵ Už bylų, kuriose galima rasti kalėdinių ir naujamečių vizitinių kortelių, sąrašą dėkoju LNB Retų knygų ir rankraščių skyriaus vyresniajam redaktoriui Vytautui Smilgevičiui. Peržiūrėtos bylos skirtos: Unei Babickaitėi (F12-533; F12-607), Kaziiui Bizauskui (F61-233; F61-223, F61-37; F61-191), Felicijai Bortkevičienei (F68-229; F68-309; F68-340; F68-343; F68-337), Stasiui Dirmantui ir jo šeimai (F62-99; F62-198; F62-199), Liudui Girai (F7), Juozui Urbšiiui ir Marijai Urbšienei (F15-416; F15-387; F15-416), Juozui Rimantui (F47-2235).

⁶ LIMIS atrinktos kortelės saugomos Šiaulių „Aušros“ muziejuje (22 vnt.), Panevėžio kraštotyros muziejuje (14 vnt.), Kauno miesto muziejuje (5 vnt.), Maironio lietuvių literatūros muziejuje (4 vnt.), Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje (1 vnt.), Ukmergės kraštotyros muziejuje (1 vnt.), Trakų istorijos muziejuje (1 vnt.), Kretingos muziejuje (2 vnt.), Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (1 vnt.).

Vizitai

Proga ir paskirtis. Naujametis vizitas – tai trumpas, formalus apsilankymas, kurio tikslas yra pasveikinti Naujųjų metų proga. Naujamečiai vizitai yra platesnio fenomeno dalis. Tai nėra originali Lietuvos tradicija – vizitų paprotys perimtas iš Vakarų Europos etiketo. Tą teigia ir patys etiketo vadovėlių sudarytojai. „Padorumo ir mandagumo“ autorius mini, jog „yra žinių, kad tos taisyklės pirmiausia gavo savo pradžią dar XIV šimtmety Italijoje, bet vėliau didžiausio tobulumo pasiekė Anglijoje ir Prancūzijoje, kur jos yra žinomos ir laikomos ne tik inteligentijos sluoksniuose, bet ir šiek tiek išsilavinusių paprastųjų darbininkų tarpe“ (Ščensnolevičius 1922, be pag.). Jis komentuoja etiketo taisykles Lietuvos teritorijoje: „<...> pas mus, rusams bevaldant, padorumo taisyklės buvo jaučiamos tik taip vadinamuose aukštesniuose luomuose – aristokratijoje, gi iš paprastųjų inteligentų ir ypač žemesnių valdininkų luomo retas jas težinojo“ (ten pat).

Vizitai buvo atliekami skirtingomis progomis. Pirma, būta susipažinimo vizitų. Pavyzdžiui, į naują vietą atvykęs valdininkas turėjo apsilankyti pas savo viršininkus, taip pat padaryti vizitą „savo profesijos ir luomo draugams“ (Blažys 1926, 120). Teigiama, kad tokie apsilankymai yra svarbūs „eiliniams inteligentams darbininkams“, nes tai „padoriausias būdas susipažinti atsiradus nepažįstamų kultūringų žmonių tarpe“ (Davainis 1925, 44)⁷. Antra, būta vizitų per didžiąsias kalendorines šventes (Skrudodys 1921, 22–25; Ščensnolevičius 1922, 21). Nors tarpušvenčių vizitai buvo atliekami ir Kalėdų proga⁸, etiketo vadovėliuose iš visų kalendorinių švenčių vis dėlto išskiriami Naujieji metai. Šios šventės proga vizitai daromi „viršininkams, giminėms, draugams ir šiaip pažįstamiems, su kuriais per metus turi artimesnių santykių“ (Blažys 1926, 120). Pažymima, kad „tai yra labai svarbūs vizitai, ir jokių būdu negalima jų apleisti“ (U. S. 1928, 170).

⁷ Pažymėtina, kad šis paprotys kartais siejamas su reikalavimais, keliamais valdininkams Rusijos imperijos laikais. „Padarumo ir mandagumo“ autorius rašo, kad „rusų caro valdžia rado reikalinga kai kurias padorumo taisykles vyresniems savo valdininkams patalpinti net įstatymuose“ – prisistatymo vizitų vykdymas iškeltas į pareigos laipsnį, o jų būtinas įvykdymas įgavo įstatymo pagrindą. Autorius pateikia tokio įstatymo pavyzdį: „Naujai paskirtas į miestą policijos viršininkas, kur randasi korpuso, divizijos, brigados, pulko arba atskiro batalijono štabai, jis, atvažiuavęs į savo vietą, <...> pulko ir atskiro batalijono vadams daro vizitą. <...> Taip pat ir naujai paskirtieji dalių ir kitų karo skyrių vadai, atvykę į miestą, privalo padaryti vyresniajam vietos policijos viršininkui vizitą (įstatymų II tomas: Bendras gubernijų sutvarkymas, priedas į 406 str.; civilinių ir karių savitarpio santykių taisyklės)“ (Ščensnolevičius 1922, be pag.).

⁸ Kalėdinis vizitų tradiciją nurodo ir periodinė spauda. Pavyzdžiui, 1936 m. žurnalo „Moteris“ gruodžio numeryje, aprašant esamas Kūčių apeigas ir teikiant patarimų, kaip turi atrodyti Kalėdų šventės stalas, minima, kad „miesto šeimos pagal išgalę pasiruošia ir Kalėdoms, tik ne tam, kad nereikėtų virti, o tam, kad svečius pavaišintų, nes per šventes daromi vizitai ar šiaip svečiuojamasi“ (Sidaravičienė 1936, 13).

Vizitų tikslai yra aiškiai apibrėžti. Nepriklausomai nuo progos, vizitai buvo pristatomi kaip tinkamas būdas užmegzti pažintis bei draugystes ar palaikyti gerus santykius tarp jau esamų. Buvo teigiama, kad „vizitų metu vieni su kitais labiau susiartina, dažnai tada gimsta šeimyninės laimės viltis, nutariama drauge gintis nuo pavojų ir saugotis nelaimių“ (Blažys 1926, 118). Panašūs tikslai pristatomi ir periodinėje spaudoje. Pavyzdžiui, žurnale „Moteris“ minima, kad „vizitai yra tiltas, kuris artina žmones vienus su kitais, užmezga draugiškus ryšius ir padeda žmogui žengti priekin. <...> Tat tie, kurie nori išmokti gyventi, turėti žmonėse prielankumo, sužinoti ką nors naujo ir patys naujo įnešti, turi palaikyti su artimesniais žmonėmis draugiškus santykius, t. y. laiks nuo laiko juos aplankyti – daryti vizitus ir pas save kviesti“ (U. S. 1928, 170). Naujamečių vizitų tikslai yra panašūs, tačiau, be draugystės ryšių, akcentuojama ir vizitų svarba formalioms pažintims palaikyti. Pabrėžiama, kad per Naujuosius metus privalu pasveikinti „savo viršininkus, visuomenės veikėjus ir apskritai daug gerbiamus žmones“ ir „pareikšti jiems mūsų pagarbos jausmą, o šis jausmas geriausiai gali būti išreikštas vizitu“ (Ščensnolevičius 1922, 19).

Laikas ir trukmė. Būta išsamių rekomendacijų, kuriomis dienomis ir kuriuo paros metu atliekami naujamečiai vizitai. Tinkamiausiais vizitų laikas – gruodžio 31 d. vakare arba sausio 1 prieš pietus (Ščensnolevičius 1922, 21; Blažys 1926, 120; U. S. 1928, 170). Tokie vizitai daromi „pas labai gerbtinus asmenis, artimus draugus ir gimines“ (U. S. 1928, 170), „mylimiausius asmenis“ (Blažys 1926, 120) bei laikomi „širdingiausiais ir nuoširdžiausiais“ (U. S. 1928, 170). Visus kitus lankyti galima aštuonias dienas arba net visą mėnesį (ten pat).

Vizitas – trumpas apsilankymas. Jo trukmės rekomendacijos varijuoja: vizituojama mažiausiai 10–15 minučių, bet ne ilgiau negu 20 (Skrudodys 1921, 22). Neretai vizitavimo laikas pratęsiamas iki pusvalandžio (Ščensnolevičius 1922, 19; Davainis 1925, 47; Blažys 1926, 125). Taisyklė negalioja vizituojant draugus ar artimus žmones – tuomet galima užsibūti ilgiau (Blažys 1926, 125).

Vizito eiga. Etiketo vadovėliuose detalai aprašoma, kaip turima elgtis vizituojant: kaip apsirengti, belstis, sulaukti kvietimo įeiti, sveikintis, apie ką kalbėti vizito metu, kaip mandagiai išeiti, ir kita (Davainis 1925, 45; Blažys 1926, 121). Pavyzdžiui, pateikiama detalių rekomendacijų, kaip reikia elgtis įsiprašant į namus:

„Priėjus prie durų, reikia gražiai paskambinti ir laukti, kol jas atdarys kas. <...> Jei išeina pasitikti tarnas ar tarnaitė, turi jį pasveikinti paprastai, pakeldamas kepurę, ir paklausti jį: – ‘Ar ponas NN yra namie?’ – gavus teigiamą atsakymą, to paties tarno klausama: ‘ar aš turiu garbės apie Tamstą pranešti ponui’, duok savo vizitinę kortelę, kad ją įteiktų šeimnininkui“ (Blažys 1926, 121).

Šeiminkui nesant namuose, paliekama vizitinė kortelė. Ji ne tik rodo, kas buvo atėjęs, bet palikta atstoja patį vizitą – tai materialus įrodymas, kad būta „noro asmeniškai atlikti mandagumo pareigą“ (Davainis 1925, 52). Palikta vizitinė kortelė atleidžia nuo pareigos ateiti antrą kartą – vizitas laikomas atliktu (ten pat). Būta konkrečių instrukcijų, kaip paduoti vizitinę kortelę neradus šeiminko. Tokiais atvejais „reikia palikti užkišus kur prie durų. <...> Jei buvai įėjęs vidun, gali ją padėti matomai kur ant stalo arba paduoti tarnui“ (Blažys 1926, 122). Kortelę taip pat galima įmesti į skrynute, bet neleistina paduoti vizituojamos šeimos nariams (Skrudodys 1921, 24). Palikti kortelę privalu specifiniu būdu – viršutinį kairįjį kampelį užlenkti į tą pusę, kur parašytas vardas ir pavardė (Davainis 1925, 52). Užlenkta kortelė lygu pranešimui – „buvau pats atvykęs“ (Kamantauskas 1935, 159). Ypatingai pagarbiai vizituojamam žmogui pareikšti užlenkiamas visas kairysis kortelės kraštas (Davainis 1925, 52): kuo daugiau užlenki kampelį, tuo daugiau pagarbos rodai.

Vizitų kritika, populiarumas ir alternatyvos. Nors etiketo vadovėliuose pateikiama detalių instrukcijų naujamečiams vizitams, galima klausti, ar jie išties buvo populiarūs tarpukario Lietuvoje. Skaitant etiketo vadovėlius, sunku atsikratyti jausmo, kad juose kalbama apie XIX a. (Vakarų Europos) etiketo tradiciją. Šis įtarimas iš dalies teisingas prisiminus, kad rengiant cituojamus leidinius neretai remtasi XIX a. pabaigos arba XX a. pradžios anglškais, prancūziškais, lenkiškais tekstais⁹. Smulkios, perdėtai detalios etiketo subtilybės atrodo perteklinės ir vargu ar gyvybingos modernėjančioje tarpukario visuomenėje. Tai pažymi ir patys vadovėlių autoriai. Jau 1925 m. S. Davainis užsimena, kad „švenčių, Naujų metų ir Velykų vizitai vis daugiau išeina iš mados. Tai, matyt, dėl to, kad tas švenčių vizitavimas žmonėms pakyrėjo, nes kiti, turėdami daugiau pažįstamų, kad ir ištisą dieną belakstydami, vis tiek visų apeiti negalėdavo ir iš to kildavo įvairių nesmagumų“ (Davainis 1925, 48). Jis teigia, kad „dabar inteligentai dažnai prasimano vakarėlių, kuriuose bendrai sutinka Naujus metus. Tie vakarėliai atstoja vizitus“ (ten pat). Apie pastarąjį Naujųjų metų sutikimo paprotį sužinome ir iš paminėjimų periodinėje spaudoje. Pavyzdžiui, 1932 m. straipsnyje „Nauji metai: laimės ir ateities ilgesio šventė“ rašoma, kad „Silvestro naktį dabar prabyla moderniška Naujų Metų laimės linkėjimų kalba: stiklas stiklą skambina, maršai Naujus Metus sveikina, varpai juos skelbia, o žmonės vieni kitiems nuoširdžiai taria – Laimingų Naujų metų!“ (K. B. 1932, 5). Toks modernus linkėjimas čia priešinamas lietuvių liaudies tradicijai: „inteligentai šiandieną tik taurės pakė-

⁹ Pavyzdžiui, „Būk mandagus“ pratarinėje autorius rašo, kad „tai nėra mano visai originalis veikalėlis: jis didžiumoje verstas iš lenkų kalba Spyridiono knygeliių „Kodeks Swiatowy“ (Davainis 1925, be pag.). „Praktiško etiketo vadovėlio“ sudarytojas užsimena, kad „rašant jį, daugiausia naudotasi prancūzų autoriais“, o „kad vadovėlis neišeitų per daug vienpusiškas, daug kur atsižvelgta ir į anglų praktiką“ (Kamantauskas 1935, 6).

limu vienas kitam laimės palinkim, o liaudis? Liaudis daug daugiau, nes ji gal daugiau ir laimės ilgesio, noro gyventi savj junta. <...> Šaltų linkėjimų žodžiu mūsų liaudžiai čia per maža. Ji ieško kitų tikresnių būdų laimei atspėti“ (ten pat).

Be vakarėlių, buvo ir kitų alternatyvų naujamečiams vizitams. Viena svarbiausių – vietoje vizitų darytos aukos vaikų namams, senelių prieglaudoms ir kitoms labdaringsoms organizacijoms. 1923 m. „Lietuvos žinių“ straipsnyje „Naujų metų vizitai“ rašyta, kad „kartu su vizitavimais bando įsikurti ir kitas pripratimas – nevizitavimai arba nuo vizitavimų, taip tariant, atsipirkimas. <...> Jau nuo seniau būdavo laikraščiuose, o kur laikraščių nėra, tam tikruose aukų lakštuose, skelbdavosi tie asmens, kurie vizitų vietoj aukodavo kokią sumą labdarystės tikslams“ (Naujų metų vizitai 1923, 1). Ir tikrai, šios tradicijos pėdsakų galima rasti jau XX a. pradžios laikraščiuose. Pavyzdžiui, 1904 m. „Vilniaus žinių“ gruodžio 31 d. numeryje pateikiamas A. Vileišio pranešimas: „Negalėdamas per Naujuosius Metus atlankyti visų savo pažįstamų, skiriu vizitų vietoje 1 r. „Vilniaus Liet. Šelpimos Draugovei“ (Vilniaus žinios 1904 12 31, 1). Panašių pranešimų galima rasti visą tarpukario laikotarpį skirtinguose laikraščiuose. Antraštės apibendrinavo skelbimų turinį: „Vietoje vizitų“ arba „Aukos“. Kiekviename skelbime buvo pateikiamas paaukotų lėšų sąrašas. Nurodoma suma ir gavėjas, aukojančiųjų pavardės, neretai ir jų pareigos. Pažymėtina, kad vizitų pakeitimas pinigineis aukomis buvo skatinamas. Jau minėtame straipsnyje „Naujų metų vizitai“ rašoma, kad esamomis blogomis ekonominėmis sąlygomis, skurdui ir našlaičių gausai, „gal ypač reikėtų, nors laikinai, stengtis atsisakyti nuo vizitavimo išlaidų ir jas paversti naudingai labdarystei“ (Naujų metų vizitai 1923, 1). Matyti esminis pakeitimas – asmenišką vizitą keičiamas pinigine auka, o pastaroji pristatoma kaip turinti didesnę socialinę vertę.

Tačiau nors vizitų populiarumas mažėjo, jie neišnyko iš bendruomenės gyvenimo. Apie juos užsimenama anuometinėje periodinėje spaudoje¹⁰. Nors ji atspindi tik tam tikrą tikrovės aspektą, vis dėlto pateikia užuominų apie vizitams skiriamą vaidmenį. Čia vizitai neretai pristatomi pateikiant tam tikrų kritinių pastabų. Senvaitytė mini, kad naujamečiai vizitai buvo vertinami dvejopai. Viena vertus, buvo teigiama, kad „senos geros tradicijos palaikyti yra nepeiktinas dalykas. Ne ką galima prikišti ir Naujų Metų pasveikinimams ir vizitams. Tą dieną žmonės apsilankydami vieni pas kitus atnaujina <...> ryšius, sušvelnina pablogėjusius santykius, užmezga naujų pažinčių“ (Senvaitytė 2013, 124, cituojama iš: Naujų metų vizitai 1923, 1). Kita vertus, čia pat pateikiamas ir

¹⁰ Paminėjimų apie naujamečius vizitus galima rasti ir tarpukariu gyvenusiųjų dienoraščiuose. Pavyzdžiui, 1928 m. sausio 1 d. kunigas Antanas Pauliukas rašė: „Po pamaldų vietinė inteligentija mane sveikino, bet aš nė vienam revizitos neatidaviau, taigi gal negerai padariau? Buvo tokių, kuriems nevertėjo revizituoti, kiti toliau gyvena nuo miestelio. Nusprendžiau kvailiu apsisverti ir nė vienam nerevizituoti“ (Pauliukas 2018, 145).

kritinis komentaras: vizitai „atsieina kiek ir pinigų, kai kam tenka tą dieną ir prieš blaivybę nusidėti“ (ten pat). Kitais atvejais, komentuoju vizitavimo paprotį, atkreipiamas dėmesys į nelietuvišką jo kilmę. Pavyzdžiui, pasakojant, kaip Kaunas sutiko Kalėdas, paminima, kad „mažiau buvo ir švenčių ‘vizitierių’, nes šis svetimas paprotys, pagaliau, norima išginti iš mūsų krašto“ (Kalėdos Kaune 1932, 5). Kartais vizitai kritikuojami iš esmės. 1928 m. feljetone „Naujųjų metų vizitai. Patarimai pradedantiesiems“, aprašant vizituotojo dieną, pabrėžiamas vizitų atmosferos pokytis (Vabalkšnis 1928, 2). Pradedama nuo formalaus, pataikaujančio tono oficialiuose vizituose pas „aukštesnio luomo“ žmones, o dienai einant į pabaigą nusiritama iki linksmo pobūvio draugų kompanijoje, „kur oficiališkumas nėra privalomas“ (ten pat). Šaržuojama naujamečių vizitų tradicija, kritikuojant jos ydas. Visų pirma pragmatinius vizituojančiojo tikslus – užmegzti įtakingas pažintis ir per tai užsitikrinti geresnę padėtį visuomenėje. Kartu kritikuojamas perteklinis alkoholio vartojimas – atkreipiamas dėmesys į tai, kad visą dieną vizituojant nusigeriama. Šis komentaras atitinka bendrą tendenciją. Anot Senvaitytės, „žmonių polinkis per šventes išgerti per daug alkoholinių gėrimų nelieka nepastebėtas daugelyje pošventinio laikotarpio numerių. Žmonės neretai raginami Naujus metus pradėti blaiviai“ (Senvaitytė 2013, 124).

Sveikinimas siunčiant vizitines korteles

Per Kalėdas ir Naujuosius metus buvo sveikinama ne tik žodžiu, bet ir raštu. Vizitinės kortelės buvo naudojamos ne tik norint informuoti apie vizituojantįjį, bet ir kaip paštu siunčiamas sveikinimas. Vizitinės kortelės, dar vadinamos vizitų bilietėliais (Ščensnolevičius 1922, 21), dažniausiai buvo skirtos naudoti esant formaliems santykiams tarp sveikinimo dalyvių. Etiketo vadovėlyje „Mandagumas“ nurodoma, kad taip sveikinti buvo galima „tuos asmenis, su kuriais norima turėti artimų ir gerų santykių, bet nedraugaujama taip, kad privalu būtų pačiam apsilankyti arba parašyti laišką“ (Blažys 1926, 185). Tam tikra prasme vizitinės kortelės veikė kaip dar viena alternatyva vizitams – „protingai ir kur reikia vartojamos yra dvejopai naudingos: jų pagalba atliekama mandagumo pareiga ir sutaupoma laiko“ (ten pat, 134). Tai paprastesnis gestas, bet jo paskirtis mažai kuo skyrėsi nuo naujamečio vizito: vizitinės kortelės siuntimas buvo mandagus ir pagarbus būdas parodyti, kad norima palaikyti draugiškus ryšius su sveikinimo gavėju.

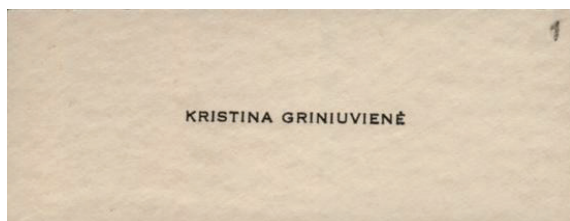
Dabartinės Lietuvos teritorijoje vizitinės kortelės Kalėdų ir Naujųjų metų progomis buvo siunčiamos jau nuo XIX a. pabaigos / XX a. pirmojo dešimtmečio. LIMIS galima rasti šiuo laikotarpiu išsiųstų vizitinių kortelių. Pavyzdžiui, kunigo, diplomato, politinio ir visuomenės veikėjo Juozapo Dabužinskio vizitinę

kortelę, su (kalėdiniu) sveikinimu užrašytą 1898 m. gruodžio 12 d. (ŠAM I–R 12905), ir kunigo Konstantino Kuprevičiaus kortelę, Naujųjų metų proga išsiųstą 1904 m. sausio 1 d. (ŠAM I–R 12489). Regis, paprotys šventės proga sveikinti vizitinėmis kortelėmis persikėlė ir į tarpukario Lietuvos kultūrinį gyvenimą.

Straipsnyje analizuojamos vizitinės kortelės, naudotos kalėdiniam ir / arba naujamečiam sveikinimui. Iš viso rastos 58 kortelės, užrašytos Naujųjų metų proga, 13 – Kalėdų ir 12 – abiejų švenčių proga. Matyti, kad Naujųjų metų proga vizitinės kortelės naudotos dažniau¹¹. Etiketo vadovėliuose taip pat susitelkiama ne į kalėdinio, o į naujamečio sveikinimo rekomendacijas. Siųsti korteles buvo patariama tuo pačiu laiku kaip ir atliekami vizitai: dažniausiai sausio 1–ąją (Blažys 1926, 125), tačiau būta ir tam tikros laisvės – nors mandagiau sveikinti šventės dieną, jas galima buvo siųsti ir iki sausio 15 d. (Davainis 1925, 48). Remiantis etiketo vadovėliais, kortelių logistika priklausydavo nuo sveikinimo dalyvių santykių ir pažinties laipsnio – „garbingesnių asmenų su tokiomis kortelėmis paštu nepriimta sveikinti, jos reikia patiems nunešti“ (ten pat, 55). Tas pats galiojo ir sveikinant vyresnius asmenis (Skrudodys 1921, 25). Tuo tarpu artimiesiems, gerai pažįstamiems, panašios socialinės padėties žmonėms vizitinę kortelę galima buvo siųsti paštu arba jas galėjo nunešti tarnas (ten pat). Nepaisant rekomendacijų įvairovės, tikriausiai kortelių siuntimas paštu vis dėlto buvo populiariausias. Jas siuntė įdėtus į mažo formato voką. 1936 m. straipsnyje „Siunčiantiems sveikinimus paštu“ nurodoma, kad, kaip ir kiekvienais metais, Kalėdų ir Naujųjų metų šventės proga siunčiama „labai daug sveikinimų vizitinėmis kortelėmis ir atvirukais“ (Siunčiantiems sveikinimus paštu 1936, 4). Panašiai rašoma ir 1938 m. straipsnyje iškalbingu pavadinimu „Centriniame Kauno pašte jaučiasi švenčių nuotaika“. Minima, kad prieš šventes pašto darbuotojai turi daug darbo: „Pažvelgus į pašto ekspedicijos skyrių, matyti tik balti kalnai. Tai sveikinimų laiškučiai, vizitinės kortelės su penkiais žodžiais, o tų laiškelių daug, daug tūkstančių“ (Centriniame Kauno pašte jaučiasi švenčių nuotaika 1938, 5).

Dizainas. Vizitinės kortelės turėjo būti baltos arba gelsvos, kietesnio popieriaus, pailgos – 10 x 5 cm. Etiketo vadovėliuose patariama vengti auksinimo, prabangaus popieriaus ar bet kokios kitos prabangumo išraiškos. Vizitinės kortelės galėjo būti užrašomos ranka, spausdinamos arba litografuojamos (Skrudodys 1921, 24; Blažys 1926, 134). Moteriškos vizitinės kortelės paprastai buvo mažes-

¹¹ Būtent naujames vizitines korteles dienoraštyje pamini ir kunigas Antanas Pauliukas. 1934 m. gruodžio 30 d. jis rašė: „Visa diena praslinko be žymesnių įspūdžių. Kadangi diena gan šalta, termometras rodo -12°, tai niekur nebuvo noro išeiti. Beveik visą dieną išsėdėjau namie ir rašiau laiškus pažįstamiems ir prirašiau apie 20 kortelių su pasveikinimais Naujų Metų. Aš gi gavau keliolika tokių kortelių vizitkų“ (Pauliukas 2019, 90).

2 pav. Vizitinės kortelės aversas. LNB, F68-340, 1 lapas

nės ir siauresnės negu vyriškos, ant jų dažniausiai būdavo rašomas tik vardas ir pavardė (Davainis 1925, 53) (2 pav.).

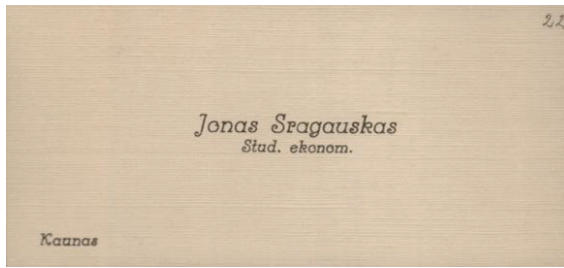
Etiketo vadovėliuose buvo teikiama patarimų, kaip užrašyti vizitines korteles. Vadovėlyje „Būk mandagus“ teigiama, kad „kortelėse paprastai gražiai įrašo ar atspaudžia vardą, pavardę, amatą, titulą arba tarnybos laipsnį ir adresą“¹² (ten pat). Tai iš dalies atitinka nagrinėtų vizitinių kortelių teksto analizės rezultatus. Ant jų nurodomi kortelės savininko duomenys: vardas, pavardė, neretai pareigos ir adresas (3 pav.). Kortelės savininko asmenvardis užrašomas kortelės centre, pareigos – dažniausiai po juo, adresas – kairiajame apatiniame kortelės kampe. Tai būtinoji informacija, kuri paprastą standaus popieriaus lapą paversdavo vizitine kortele. Siunčiant kortelę šventės proga, tekstas buvo pildomas trumpu sveikinimu ir / arba palinkėjimu, kuris galėjo būti užrašomas ranka kitoje kortelės pusėje, kartais – averse, šalia kortelės savininko duomenų. Sveikinimo adresatas dažniausiai nebūdavo nurodomas.

Sveikinimo tekstas. Atliekant tyrimą buvo tikimasi rasti vizitinių kortelių užrašymo rekomendacijų laiškų rašymo vadovėliuose. Tačiau, nepaisant tekstų pavyzdžių gausos, vizitinių kortelių užrašymo šablonų juose dažniausiai nėra. Tik vienas laiškų rašymo vadovėlis pateikia tokį pavyzdį. Pasveikinimų skyriuje šalia sveikinimo laiškų pavyzdžių nurodomas ir vizitinėje kortelėje rašytino kalėdinio ir naujamečio sveikinimo variantas:

„Gerbiamas Tamsta! Turiu garbės pasveikinti Tamstą Kalėdų ir Naujųjų Metų proga ir palinkėti patirti daug laimės ateinančiuose metuose. Su tikra pagarba N. N.
Kaunas, 192... m. gruodžio 20 d.“

(Vadovėlis laiškamams rašyti 1928, 8)

¹² Dešimtmečiu vėliau, 1935 m., išleistame „Praktiškame etiketo vadovėlyje“ minima, kad „vizitinėse kortelėse, vartojamose „santykiams“ palaikyti, nerašomi titulai, kurie galėtų būti pažymėti tik profesiniais sumetimais“ (Kamantauskas 1935, 157). Straipsnyje analizuotų kortelių tyrimas rodo, kad titulas buvo minimas tik dvasininkų vizitinėse kortelėse (pvz., prelatas), kitur jo nepastebėta.

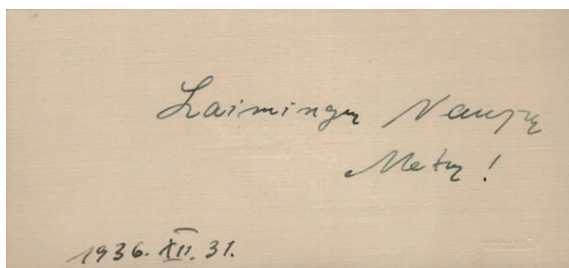

3 pav. Vizitinės kortelės aversas. LNB, F62-198, 22 lapas

Šiek tiek daugiau informacijos apie sveikimo žodį galima rasti etiketo vadovėliuose. „Elgimosi taisyklėse“ minima, kad kortelė įrašoma pasirenkant vieną iš reikiamų variantų: „N. M.; V.; V.; L. S.; G.; A.; – Naujų Metų; Vardinių; Vestuvių; Lik Sveikas; Gedulų; Ačiū.“ (Skrudodys 1921, 25). „Praktiškame etiketo vadovėlyje“ apsiribojama sakiniu, kad „vizitinę kortelę galima paštu pasiųsti su kokia nors mandagia formule, kaip ‘Su mano nuoširdžiausiais linkėjimais ir pasveikinimais’“ (Kamantauskas 1935, 158). Abiem atvejais siekiama formos ir turinio glaustumo. Tai atitinka bendras sveikinimo tekstų rekomendacijų tendencijas: „Sveikinimai vardo dienoje, sutuoktuvių proga ir net švenčių proga siunčiami telegrama. Tada redaguojami kuo trumpiausiai, bet sąlygoms susidėjus, kada telegrama siųsti negalima, sveikinimai rašomi vizitinėse kortelėse, o švenčių ir vardinių proga net ir paprastose atvirutėse leistina rašyti. Tačiau ir tokiais atvejais reiktų vengti ilgų tekstų“ (ten pat).

Ir tikrai, ilgų tekstų buvo vengiama. Vizitinėse kortelėse rašomas sveikinimo žodis nebuvo ilgas, asmeniškias ar ypač turiningas. Priešingai, tai – trumpas, nuasmenintas, formalus tekstas. Dažniausiai vartota standartinė sveikinimo formulė „Su Naujais metais“, „Linksmų Naujųjų metų“ ir panašiai (4 pav.). Kartais buvo rašoma tik data, žymėjusi tam tikros šventės progą (pvz., 01.01.1925). Papildomai, su sveikinimu nesusijusio, teksto nebuvo¹³. Tikėtina, kad sveikinimo teksto glaustumą lėmė vizitinėms kortelėms taikomi pašto tarifai. 1936 m. straipsnyje „Siunčiantiems sveikinimus paštu“ primenama, kad sveikinimuose „negali būti rašoma daugiau kaip penki žodžiai ar sutartiniai inicialai. Neprisilaikius šių dėsnių, sveikinimai tarifuojami laiškų tarifu arba dedamas štempelis ‘primokėti’ ir rinkliavos ieškomos iš adresatų“ (Siunčiantiems sveikinimus paštu 1936, 4). Panašu, kad minėtos „vizitinės kortelės su penkiais žodžiais“ gali būti nulemtos ne kultūrinių priežasčių ar sveikinimo tradicijos, o pašto reikalavimų.

¹³ Ilgoji teksto struktūra, kurią siūlo anksčiau minėtas laiškų rašymo vadovėlis, nebuvo vartojama. Tai atitinka Reginos Laukaitytės dvejone, ar šie vadovėliai „galėtų būti patikimas aptariamo laikotarpio kultūros bei socialinės istorijos šaltinis“ (Laukaitytė 2017, 177). Nors vadovėlyje pateiktas vizitinės kortelės rašymo pavyzdys, tikrovėje siekta didesnio glaustumo.

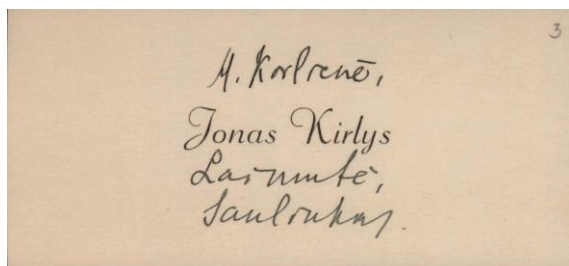

4 pav. Vizitinės kortelės reversas. LNB, F62-198, 22 lapas

Sveikinimo dalyviai. Vizitines korteles siųsdavo įvairūs žmonės. Kadangi dažniausiai vizitinėse kortelėse būdavo nurodomos savininkų pareigos, sužinojome, kad korteles siųsdavo medicinos daktarai, karinių padalinių vadai ir kiti kariuomenės nariai, oficialūs anuometinės valdžios atstovai, kultūros veikėjai (dainininkas, dirigentas ir kiti), akademikai, mokytojai, teisininkai, studentai ir kiti.

Moterys vizitines korteles siųsdavo retai. Tik dešimtadalis analizuotų vizitinių kortelių siųstos moterų. Pažymėtina, kad kartais moterų sveikinimai pasirodydavo ne asmeninės kortelės forma, o siunčiant kortelę, priklausančią abiem situoktiniams. Pavyzdžiui, tokią, ant kurios buvo įrašyti vyro ir žmonos asmenvardžiai (pvz., Doma ir Mykolas Sleževičiai (F61-223, 1 lapas)). Taip pat būta kolektyvinių sveikinimų. Šalia vizitinės kortelės savininko asmenvardžio buvo prieraišas ranka: „su žmona“, „ir žmona“ (pvz., LNB, F15-416, 19 lapas). Tokie sveikinimai sudaro penktadalį ištirtų kortelių. Retais atvejais averse buvo išvardijami ir kitų šeimos narių vardai (5 pav.).

Tyrimo metu nagrinėtos vizitinės kortelės, adresuotos žmonėms, kurių palikimas ir atmintis yra vertinama kaip saugotina: jų kortelės prieinamos muziejuose ir bibliotekų archyvuose. Tai iš dalies iškreipia tyrimo rezultatus, kadangi, remiantis nagrinėjamų kortelių imtimi, peršasi išvada, kad taip sveikino tik žymiausias inteligentijos atstovus. Daugiau pasitikėjimo kelia mintis, kad vizitines korteles gaudavo ir kiti asmenys – priklausantys išsilavinusiai visuomenės

5 pav. Vizitinės kortelės aversas. LNB, F68-343, 3 lapas

daliai, bet mažiau visuomeniškai reikšmingi, kurių kortelių tiesiog neišliko arba jos yra saugomos privačių kolekcininkų archyvuose. Tačiau net ir suskliaudus minėtą paklaidą, akivaizdu, kad taip sveikino raštingi žmonės, turintys vizitinių kortelių, kurių aplinkoje toks sveikinimo būdas žinomas ir praktikuojamas, t. y. buvo vadovaujamosi etiketo taisyklėmis. Be to, nesant žinojimo, kokie ryšiai siejo sveikinimo dalyvius, ir prisiminus, kad dalis kortelių adresuota visuomeniškai svarbiems asmenims, galima kelti prielaidą, kad vizitinės kortelės naudotos tada, kai sveikinimo dalyvius siejo ne artimos draugystės, o formalios pažinties santykiai.

Išvados

Vizitai ir vizitinių kortelių siuntimas – reikšmingas tarpukario Lietuvos tarpušvenčio tradicijos elementas. Nors šie papročiai buvo praktikuojami ir per Kalėdas, vis dėlto galėtume teigti, kad didžiausio populiarumo jie sulaukė sveikinant Naujųjų metų progą. Straipsnyje aptartos sveikinimo formos išsiskiria iš XX a. pirmosios pusės Lietuvos kalėdinių ir naujamečių sveikinimų visumos. Kitaip negu sveikinimas, sakomas persirengėlių vaikštynių metu arba dalijantis kalėdaičiu prie Kūčių stalo, vizitai ir vizitinių atvirukų siuntimas funkcionavo rašytinių etiketo taisyklių lygmeniu. Abu sveikinimai buvo praktikuojami visų pirma išsilavinusios visuomenės dalies – inteligentų. Etiketo taisyklės aiškiai nusakydavo tokio sveikinimo tikslus – tai dėmesio ir pagarbos išraiška, formalių ryšių ir draugysčių kūrimas bei jų palaikymas. Svarbu, kad nors panašūs tikslai tyrėjų gali būti įvardyti nagrinėjant ir kitas sveikinimo formas, vizitų ir vizitinių kortelių siuntimo atveju jie yra pirminiai – aiškiai artikuliuojami etiketo leidiniuose. Galima teigti, kad vizituojant ir siunčiant vizitines korteles sveikinimas veikė kaip viešai priimtina ir suprantama priemonė priminti apie save bei išreikšti pagarbą ir palankumą kitam.

Literatūra ir šaltiniai

- Bajoras 1921 – Juozas Bajoras. *Platus laišku vadovėlis*. Sudėjo Maldžiūnų Juzė. Kaunas: [s. n.].
- Blažys 1926 – A. Blažys. *Mandagumas*. Kaunas: „Šviesos“ sp.
- Centriniame Kauno pašte jaučiasi švenčių nuotaika 1938 – Centriniame Kauno pašte jaučiasi švenčių nuotaika. *Lietuvos aidas*, 1938 12 24, 5.
- Čepaitienė 2005 – Giedrė Čepaitienė. Laiškų rašymo vadovėlis „Lietuvių raštvedys“: genėzė ir autorystė (p. 161–182). In *Lietuviškos spaudos keliai Šiaurės Lietuvoje: 1864–1904–2004*. Šiauliai: Saulės delta.
- Davainis 1925 – S. Davainis [S. Zareckas]. *Būk mandagus. Knygelė susipažinti su dailaus elgimosi mokslu*. Kaunas: Autoriaus leidinys, akc. „Švyturio“ bendrovės sp.
- Jakavičius 1913 – Liudvikas Jakavičius. *Lietuvių raštvedys: pamokinanti knyga, kaip rašyti laiškus, pasveikinimus, prašymus (prašenes) ir kitus raštus, puikiai ir priderančiai sutaisytus kiekvienam*

- reikalui ir dėl kiekvieno žmogaus ir nemokantiems išmokti rašyti*. Ryga: Lietuviškų knygų krautuvė ir spaustuvė L. Jakavičiaus.
- Jakavičius 1929 – Liudvikas Jakavičius. *Meilės ir tarnybinių laišku, elgimosi ir prašymams rašyti vadovėlis Lietuvos jaunuomenei*. Šiauliai: Knygynas „Lietuva“.
- Jančys 2019 – Artūras Jančys. Laikinosios sostinės Velykų etiketas – nemandagu sakyti, kad kumpis žalias, o kiaušiniai susmirdę. *Lietuvos rytas*, 2019 04 21. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 02 02]: <https://www.lrytas.lt/kultura/istorija/2019/04/20/news/atmintis-kuo-velykos-tarpukario-kaune-skyresi-nuo-dabartiniu-10048204>
- Kalėdos Kaune 1932 – Kalėdos Kaune. *Vienybė*, 1, 5.
- Kalėdų ir Naujųjų metų vizitų vietoje 1932 – Kalėdų ir Naujųjų metų vizitų vietoje. *Rytas*, 1932 12 23, 9.
- Kamantauskas 1935 – Viktoras Kamantauskas. *Praktiškas etiketo vadovėlis*. Kaunas: „Pavasario“ knygynas.
- Kajėnas 2023 – Gediminas Kajėnas. Kalėdinių ir naujmetinių atvirukų mados tarpukariu: raudonos musmirės, riebios kiaulės ir amerikietiški juokeliai [interview su Vytautu Smilgevičiumi]. *15min*. Prieiga internetu [žiūrėta 2023 02 02]: <https://www.15min.lt/media-pasakojimai/kalediniu-ir-naujametiniu-atviruku-mados-tarpukariu-raudonos-musmires-riebios-kiaules-ir-amerikietiski-juokeliai-2078?fbclid=IwAR10MhYZLLnfitZQz-mO4mkxQtzLX1DfjJmhvcgsaoMv9PX-ZSNqBXOBZZs>
- K. B. 1932 – K. B. Nauji metai: laimės ir ateities ilgesio šventė. *Lietuvos aidas*, 1932 12 31, 5.
- Laiškams ir prašymams rašyti vadovėlis 1937 – Laiškams ir prašymams rašyti vadovėlis*. Šiauliai: „Žiedo“ knygynas.
- Laukaitytė 2016 – Regina Laukaitytė. Lietuviški laiškų rašymo vadovėliai. In *Lietuvos istorijos metraštis 2016*, 2, 169–179.
- Naminis advokatas ir laiškų rašytojas 1927 – *Naminis advokatas ir laiškų rašytojas: mokymas, kaip prašymai ir laiškai rašyti ir kaip sutartys sudaryti; sodiečių draugas-patarėjas, kuris nurodo ir aiškina reikalingiausias Lietuvos įstatymus*. E. Nerimantas (sud.). Kaunas: „Vyties“ b-vės leidinys.
- Naujų metų vizitai 1923 – Naujų metų vizitai. *Lietuvos žinios*, 1923 12 28, 1.
- Vabalkšnis 1928 – Vabalkšnis. Naujųjų metų vizitai. Patarimai pradedantiems. *Lietuvos aidas*, 1928 12 31, 2.
- Naujųjų metų vizitų vietoje 1928 – Naujųjų metų vizitų vietoje. *Lietuva*, 1928-01-02, 5.
- U. S. 1928 – U. S. Vizitai. *Moteris*, 12, 170–171.
- Pauliukas 2018 – Antanas Pauliukas. *Dienynas, 1918–1941 m.* II knyga: 1926 m. liepos 1-oji – 1934 m. balandžio 30-oji. Gediminas Rudis (sud.). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Pauliukas 2019 – Antanas Pauliukas. *Dienynas, 1918–1941 m.* III knyga: 1934 m. gegužės 1-oji – 1941 m. vasario 23-oji. Gediminas Rudis (sud.). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
- Pilnas laiškams vadovėlis 1932 – *Pilnas laiškams vadovėlis*. Kaunas: Ptašeko knygynas.
- Rakūnas 1931 – Kazys Rakūnas. *Laiškams ir prašymams rašyti vadovėlis*. Alytus: Kooperacijos leid.
- Rankvedis laiškams rašyti 1920 – *Rankvedis laiškams rašyti: meilės, pasveikinimo ir tarnybinių laiškai*. Kaunas: Sukrauta A. Ptašeko knygyne.
- Senvaitytė 2013 – Dalia Senvaitytė. Kalendorinių švenčių diskursas tarpukario Lietuvos periodikoje. *SOTER: religijos mokslo žurnalas*, 73(45), 115–138.
- Sidaravičienė 1936 – M. Sidaravičienė. Kūčios. *Moteris*, 12, 13.
- Siunčiantiems sveikinimus paštu 1936 – Siunčiantiems sveikinimus paštu. *Lietuvos aidas*, 1936 12 24, 4.
- Skrudodys 1921 – Jonas Skrudodys. *Laikymosi ir elgimosi taisyklės*. Vilnius: Knygų leidimo b-vė „Aurora“.
- Ščensnolevičius 1922 – J. Ščensnolevičius. *Padorumas ir mandagumas*. Kaunas: Br. Gurvičių sp.

Tomlinson 2002 – John Tomlinson. *Globalizacija ir kultūra*. Iš anglų k. vertė Auksė Mardosaitė. Vilnius: Mintis.

Thompson 1995 – John Thompson. *The media and modernity*. Cambridge: Polity Press.

Vadovėlis laiškam rašyti 1928 – *Vadovėlis laiškam rašyti: meilės, pasveikinimo ir tarnybiniai laiškai*.

III pataisytas ir žymiai papildytas leidimas. Kaunas: A. Ptašeko knygyno leidinys.

Vilniaus žinios 1904 – *Vilniaus žinios*, 1904 12 31, 1.

Evelina Atminytė

CHRISTMAS AND NEW YEAR CUSTOMS IN INTERWAR LITHUANIA: VISITS AND THE EXCHANGE OF VISITING CARDS

Summary

Contemporary greetings come in numerous forms: we can make a phone call, send a message via social media, or opt for a face-to-face meeting. However, while the diverse range of methods of greeting is a result of technological advancements, the act of greeting as a holiday custom itself has a longstanding tradition. In this article, I examine the different methods used to convey Christmas and New Year greetings during a period of limited technological diversity. The aim is to explore the diverse greetings customs in interwar Lithuania, with a particular focus on two practices: New Year visits and the exchange of visiting cards. By examining archived visiting cards, etiquette publications and interwar Lithuanian periodicals, the study sheds a light on these traditions.

The analysis reveals that, unlike greetings delivered by costumed revellers (when visiting neighbours in the country), or performed while sharing a Christmas wafer, the customs of visiting and sending visiting cards are closely tied to the rules of etiquette and politeness. An explicit set of written recommendations provided an insight into the execution of these customs, and outlined their main goal: to convey respect to those with whom you wish to maintain good relations. While similar goals can be identified when examining other forms of greetings, in the case of visits and sending visiting cards they are primarily and clearly articulated in etiquette publications. It is important that visiting and sending visiting cards were traditions embraced primarily by the educated part of society. Both forms of greetings were practised by individuals who possessed visiting cards and operated in an environment where this form of greetings was known and practised, following the rules of etiquette.